

Avhandlingsomtale:

Marie Ebersson Degnæs. 2023. Minnebånd og minneknuter: Barnebarnsgenerasjonenes møter med holocausterindring. Universitetet i Oslo

Av Susanne Nylund Skog

Den sjuttonde mars 2023 försvarade Marie Ebersson Degnæs sin avhandling *Minnebånd og minneknuter: Barnebarnsgenerasjonenes møter med holocausterindring* vid Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Universitetet i Oslo. Jag hade glädjen att vara andre opponent.

Avhandlingen undersöker ”barnebarnas fortellinger om det å leve med holocaust som et familieminne og som et allment, offentlig minnesfenomen” (s. 10). Det är få studier av minnen från förintelsen i Norge och norska krigsminnen mer generellt som har ett liknande familje- och generationsperspektiv. Avhandlingen är alltså ett välkommet bidrag till norsk minnesforskning.

Utgångspunkten för Ebersson Degnæs avhandlingsarbete är att minnet av förintelsen har en identitetsdimension för många judar och att det handlar om en identitet som är familje- och släktskapsorienterad (s. 12). För de personer som Ebersson Degnæs följt och intervjuat har lärandet om förintelsen inte bara handlat om att lära sig om förintelsen, utan också om att bli medveten om vilka de är, som judar, som tillhörande en minoritet, i det norska samhället. I avhandlingen undersöker således Ebersson Degnæs hur barnbarnsgenerationen uttrycker och förhandlar om tillhörighet och identitet i sina minnesberättelser och minnespraktiker (praksiser) (s. 40). Avhandlingen följer två spår: Det gäller dels hur det går till och hur det upplevs att delta i hågkomster av förintelsen, dels hur dessa erfarenheter är identitetsskapande (s. 10–11). Ebersson Degnæs forskningsfrågor handlar om hur barnbarnen berättar om erfa-

renheterna och inlemmas i minnen av förintelsen i olika sammanhang, vilka sociala band som uttrycks i deras berättelser, samt hur de relaterar till och förhandlar om olika tillhörigheter och identitetskonstellationer.

Avhandlingen omfattar drygt 240 sidor, förutom referenser och bilagor, och är disponerad i tio kapitel där de fyra första beskriver premisserna för analyserna i de följande fem kapitlen. I det tionde och sista kapitlet framför avhandlingens slutsats. Varje analyskapitel utgör en separat utredning samtidigt som de också är delar av en större samlad analys. Avhandlingen är väl utformad, om än något framtung, vilket gör att analysen inleds först på sid 100. De fyra inledande kapitlen kunde därför ha tjänat på att förkortas.

Avhandlingens empiri utgörs av intervjuer och deltagarobservation med tretton huvudinformeranter. Ebersson Degnæs har träffat några av dem flera gånger och ibland följt dem när de besökt minnesmärken och deltagit i offentliga hågkomster av Förintelsen. Dessutom har hon, utöver intervjuerna med huvudinformeranterna, genomfört flera intervjuer och tagit del av offentligt material, såsom memoarer. Detta fungerar som kontextualiserande referensmaterial. Empirin är väl avvägd och fältarbetet framstår som gediget och mycket genomtänkt. Ebersson Degnæs ger dessutom en fin översikt av norsk-judiskt och nationellt kollektivt minne.

I avhandlingen utgår Ebersson Degnæs ifrån nyare minnesteori och tar avstamp i Astrid Erlls breda förståelse av minne. Hon skriver att ”minne og erindring rommer et spekter av fenomener, monumenter, språklige ytringer, dialoger, institusjoner og fagdisipliner” (s. 43). Ebersson Degnæs använder sig också av Marianne Hirschs begrepp efterminne och Jeffrey Alexanders begrepp traumadrama. Båda dessa begrepp genererar komplexa och nyanserade analyser, men jag menar att Erlls omfattande minnesbegrepp hade behövt avgränsas och specificeras för Ebersson Degnæs syften.

Ofta skriver Ebersson Degnæs *minnet* i singular som i minnet om förintelsen och det finns en mängd olika minnen i avhandlingen såsom kulturellt minne, familjeminne, kollektivt minne, allmänt minne och judiskt minne. Dessutom kombinerar Ebersson Degnæs termen minne med flera olika fenomen, såsom minnefelleskap, minnekultur, minnesarbete, min-

neslandskap, minnesfenomen, minneserfaringar, minnediskurser och minnesfortellinger. Hon skriver också att minnen former, medierer, fastholdes, skapar, kan knytas, foregår, har att säga (og si), framträder, formas av och erfars. Minnen är transkulturella, komplexa, multidirectionella och har kapasitet. Likaså skriver Ebersson Degnæs om postminnegenasjonenes erindringsarbeid, minnstedets retorikk, minnesforpliktelsene, samt att i det kulturelle minnet skapas minnefigurer.

Det hade alltså, enligt min mening, varit önskvärt med en tydligare begreppsdefinition när det gäller minne. Det gäller kanske framför allt termerna kulturellt minne och minnespraktik, samt hur minne och tradition är begreppslikt relaterade. I de flesta fall tycks traditioner vara synonymt med judiska traditioner.

Ebersson Degnæs skriver att barnbarnen genom sina berättelser och reflektioner uttrycker och förhandlar om ett spektrum av sociala och symboliska band och att det är den dialogen, deras berättelser och reflektioner om sig själva i relation till minnet och till olika minnesgemenskaper, som hon utforskar i avhandlingen (s. 60). Ebersson Degnæs använder omväxlande termer som selvfortellinger, selvrefleksjoner, refleksjoner, betraktninger och fortellinger. Hon skriver också att barnbarnens erfarenheter sällan uttrycks på sätt som antar en tydlig berättelseform, alltså som historier som tydligt kan avskiljas från det övriga samtale. Det är inte heller viktig för henne att insistera på att allt hon undersöker kan placeras in i kategorin berättelser. Det centrala för Ebersson Degnæs är att undersöka hur barnbarnen beskriver och yttar sig om sina minneserfarenheter.

Till största delen utgår alltså analyserna i avhandlingen från informanternas reflekterande resonemang och inte från berättelser. Trots det använder Ebersson Degnæs en begreppsapparat hämtad från berättelseforskningen och hon har valt att ta fasta på språkliga stilmedel, betoningar och ordval också i samtalssekvenser som inte är uppenbart berättande (s. 57). Det är väldigt fint gjort och jag är imponerad av Ebersson Degnæs analyser där det tydligt framgår att det är viktigt ”å skille analytisk mellom de sosiale rammene for *overlevering av minner* og de sosiale rammene for *identifikasjon*” (s. 237).

Vid flera tillfällen betecknar Eberson Degnæs sitt material som informanternas självdialoger (dialoger om seg selv), eller inre minnesdialoger (deres indre jeg–vi-dialoger, s. 57, minnesdialoger, s. 75). Genom att ta fasta på pronomenskiiften konstaterar hon till exempel att i sådana inre minnesdialoger är varken vi eller jag fasta. Tyvärr resonerar Eberson Degnæs inte kring det faktum att de inre minnesdialogerna ofta är riktade till henne och att de tillkommit på hennes begäran. Jag respekterar Eberson Degnæs val att tona ner sin egen roll i samtalen med de intervjuade, men det är ändå synd att hon själv inte får plats i dessa passager, eftersom Eberson Degnæs och dem hon intervjuar ”deler mye av den samme historiske kunnskapen om holocaust i Norge, norskt krigsminne og minnekultur” (s. 91). Det hade lyft de redan fina analyserna ännu ett snäpp.

Sammanfattningsvis belyser Minnebånd og minneknuter kompleksiteten i relationen mellan minnet av förintelsen och judisk identitet, och hur denna framträder i en norsk-judisk kontext. Eberson Degnæs behandlar ett aktuellt ämne på ett nyanserat och kunnigt sätt. Avhandlingen är välskriven, intressant och har mycket väl genomförda analyser, där Eberson Degnæs smälter samman teoretiska tankegångar med empirin på ett föredömligt och inspirerande sätt.